

Tartton rauhansopimuksesta 90 vuotta

Suomessa ei juuri ole keskusteltu tai tuotu esille Tarton rauhaa viime vuosikymmeninä ja on ollut aikoja, jolloin siitä puhuminen on ollut kiellettyä. Nyt on aika juhluvuoden kunniaksi esitellä lähemmin Tarton rauhansopimusta, koska se on itsenäisen Suomen historian kannalta merkittävä sopimus itäisen naapurimaan kanssa. Sitä voidaan pitää Suomi nimisen valtion syntymätodistuksena.

Meillä on mahdollisuus perehtyä yksityiskohtaisesti rauhansopimusneuvottelujen kulkuun, sillä Väinö Tanner (1881-1966), joka oli Suomen valtuuskunnan jäsen ja julkaisi sopimuksesta kirjan *"Tartton rauha. Sen syntyvaiheet ja vaikeudet"* (1949 Tammi. 259 sivua). Tanner piti yli neljän kuukauden ajan päiväkirjaa neuvottelujen edistymisestä ja teki muistiinpanojensa pohjalta kirjan käsitteilyosuuden ollessaan sotasylliseksi tuomittuna vuonna 1946 vankilassa, mistä vapautui sieltä ennenaikaisesti vuonna 1948. Kirjan alkusanoissa hän toteaa sarkastisesti käsitteilyosuudesta, että "se kuuluu siihen ajanvietetyöhön, johon pakollisessa eristyisyydessäni aikanaan turvauduin".

Missä rauhanneuvottelut tullaan pitämään?

Ehdotukset neuvottelupaikkakunnasta olivat Suomen hallituksessa esillä ja ehdolla olivat Viipuri, Moskova, Tartto ja Kööpenhamina. Kun Tanska oh ilmoittanut, ettei Kööpenhamina ole käytettävissä ja toisaalta Viron hallitus hyväksyi ehdotuksen, tuli Tartosta neuvottelupaikkakunta.

Suomen rauhanvaltuuskunta käsitti seitsemän varsinaista jäsentä, puheenjohtajana J.K. Paasikivi, ja lisäksi erilaisia avustajia, joten matkaan lähtijöitä oh noin viisikymmentä henkilöä.

Lähtö tapahtui kesäkuun 9. päivänä laivalla Tallinnaan ja sieltä junalla Tarttoon. Suomen valtuutetut majoituivat hotelli Peterburgiin ja venäläinen valtuuskunta, joka saapui päivää myöhemmin asui hotelli Belevuessa. Valtuuskunnat tapasivat toisensa ensimmäisen kerran 12. 6. Viron Ylioppilasosakuntien talossa. Venäläisten valtuuskunnan puheenjohtajana oh J.A. Berzin ja jäsenenä mm. P.M Kerentjev, N. S. Tichmenjev ja sihteerinä A. Ternyh.

Heti ensimmäisissä yhteisissä neuvotteluissa venäläiset esittivät, ettei Venäjän ja Suomen välillä ole ollut sotaa, joten voisimme neuvotella välirauhansopimuksesta. Kun suomalaiset esittivät venäläisten sotajoukkojen karkottamisen maastamme venäläisten esitys raukesi ja esille otettiin aluekysymykset, neuvottelujen kaikkein vaikein asia. Venäjän valtuuskunnan puheenjohtajan mielestä Suomen itsenäisyydellä oli vain yksipuolinen merkitys, koska sitä ei oltu kaikin puolin vahvistettu. Tähän Paasikivi ilmoitti, että Suomen itsenäisyys on tämän konferenssin keskustelujen ulkopuolella. Berzin palasi vielä Suomen itsenäisyyskysymykseen ja Paasikivi vetosi aikaisemman lausuntoonsa, minkä jälkeen venäläiset eivät enää tuoneet kysymystä esille. Suomi halusi maalleen edullisen rauhansopimuksen, joten silloisiin rajoihin tulisi saada lisää alueita.

Aluekysymykset

Neuvottelujen vaikeimmaksi kysymykseksi nousivat aluekysymykset. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen kansallisuuslaite tuli ajankohtaiseksi ja Suomi toivoi suomensukuisten lähikkansojen asuttamien alueiden liittämistä Suomeen.

1. **Repola ja Porajärvi** Kansalais sodan yhteydessä suomalaiset olivat miehittäneet nämä kunnat. Repolan 2000 asukkaasta 98% oli karjalaisia, jotka kansanäänestyksessä olivat ilmaisseet halukkuutensa liittyä Suomeen. Repola oli liitetty 1918 ja Porajärvi 1919. Muun Itä-Karjalan alueella vaadittiin oikeutta saada kansanäänestyksellä ratkaista, haluaako se liittyä Suomeen vai pysyä Venäjän yhteydessä. Myöhemmin venäläiset ilmoittivat ykskantaan, että Itä-Karjalan kysymyksessä he eivät tingi lainkaan.

2. **Petsamon alue** Venäjän tsaari Aleksanteri II oli vuonna 1864 antanut asetuksen Petsamon alueen luovuttamisesta silloiselle Suomen Suuriruhtinaskunnalle sillä perusteella, että Suomi tarvitsee ympäri vuoden jäättömän sataman. Asetusta ei kuitenkaan tuolloin ratifioitu. Vielä vuonna 1918 Lenin oli sopimuksella luvannut alueen Suomelle.

Venäläisten kanta rajakysymyksissä oli, että paras ratkaisu olisi säilyttää vuoden 1917 vanhat rajat. He halusivat kuitenkin itselleen Suomenlahden saaret taatakseen turvallisen laivaliikenteen nimissä Pietariin. Myös Kannaksen rajamatkan oikaisu oli heidän listallaan.

Molemmat valtuuskunnat pääsivät neuvotellen yhteisymmärryksen taloudellisissa ohjelmakohdissa kuten valtion omaisuuden, velkojen ja vahingonkorvausten suhteen.

Jatkoneuvotteluissa alueiden strategiset kysymykset nousivat esille ja osapuolet vahvistivat asemiaan ottamalla mukaan asiantuntijoita. Venäläiset esittivät, että Repola ja Porajärvi olivat heille tärkeitä vuonna 1916 valmistuneen Muurmannin radan vuoksi.

Välillä virkistätymistä. Juhannuksen aikoihin suomalaiset neuvottelijat matkailivat Peipusjärven ympäristössä, Pyhäjärvellä ja Otepäässä. Heinäkuussa koko suomalainen henkilökunta oli laivamatkalla Peipusjärven lämpövedellä. Heinäkuun alkupuolella nuoret suomalaiset miehet järjestivät tanssiaisillanvieton.

Venäläiset pitivät edelleen kiinni vuoden 1914 ja 1917 rajoista leimaten suomalaisten Repolan ja Porajärven valtaukset "imperialistiseksi anastushankkeeksi".

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 90 vuotta siitä, kun Viron Tartossa tehtiin itsenäisen Suomen ja silloisen Neuvosto-Venäjän välinen rauhansopimus 14. 10. 1920 dramaattisten keskustelujen jälkeen. Oltuaan yli sata vuotta Venäjän alaisena Suuriruhtinaskuntana Suomi itsenäistyi ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumouksen jälkiseurauksena.

Välillä molemmat neuvottelukunnat pyysivät hallituksiltaan neuvoja ja ohjeita asioiden lukkiutuessa. Heillähän ei ollut varsinaista päätösvaltaa asioita käsiteltäessä. Yksittäiset edustajat saattoivat käydä maassaan neuvottelemassa. Suomalaiset käyttivät ahkerasti lennätinkonetta neuvotellessaan maansa hallituksen jäsenten kanssa.

Suomalaisten ja venäläisten edustajien kesken käytiin myös kahdenkeskisiä neuvotteluja tulkin välityksellä. Paasikivi ei tarvinnut tulkkiä, sillä hän oli venäjänkielen taitoinen. Tarkoituksena oli päästä selville, millä ehdoilla venäläiset olivat valmiit rauhansopimuksen tekemään.

Tauko neuvotteluissa

Heinäkuun puolivälissä neuvottelut keskeytettiin kahden viikon ajaksi ja kummankin maan valtuuskunnat matkustivat kotimaahansa. Suomen valtuuskunnan jäsenet selostivat henkilökohtaisesti neuvottelujen kulkua pääministerille (*Rafaël Erich*) ja osalle hallituksen jäseniä. Paasikivi totesi, että Suomella on huono asema neuvotteluissa. Venäläiset pelkäävät Suomen hyökkävän heidän maahansa. Aluekysymyksissä hän esitti status quota (Petsamo lukuun ottamatta) ja taloudellisissa kysymyksissä samoin tuli vallita status quo. Tanner esitti, että Petsamon suhteen tyydyttävä taloudellisiin konsessioihin. Itä-Karjalasta, Repolasta ja Porajärvestä luovutaan ja Suomenlahdella tyydytään venäläisten vaatimuksiin. Rauha ei tule olemaan huono.

Vennola puolestaan katsoi näin Suomen saavan huonon rauhansopimuksen. *Kivihinnan* mielestä Karjalan kysymyksestä ei voida luopua.

Pääministeri Erichin mielestä neuvottelujen jatkaminen Tartossa on toivotonta. Petsamo on vaadittava ja Repolaaja Porajärveä ei voida luovuttaa.

Venäjä oli jo suostunut Lontoon konferenssin järjestämiseen Tarton asemesta. Sitä taas Ranska ja Yhdysvallat vastustivat.

Näiden neuvottelujen päätökseksi presidentti K.J. Ståhlberg esitti, että rauhanneuvotteluja on jatkettava 28. heinäkuuta, eikä niitä ole kiirehdittävä ja on laadittava minimiohjelma, joka on äärimmäinen perääntymislinja.

Neuvottelut Tartossa jatkuvat

Heti jatkoneuvottelujen alussa Venäjän puheenjohtaja Berzin esiintyi hyökkävästi mainiten Suomen esittäneen aluevaatimuksia, joita Venäjän on mahdotonta hyväksyä. Tähän Paasikivi vastasi suomalaisten toivoneen, että Venäjän valtuuskunta olisi tuonut Moskovaan ehdotuksia ja myönnytyksiä eikä vain odotaisi myönnytyksiä yksinomaan Suomelta. Paasikivi edellytti pääsyä kompromisseihin, sillä sanelurauha ei lupaa hyvää tulevaisuuteen nähden. Kun neuvottelut eivät edisty, Tanner esittää leikillään Smimoville, ettei rauhasta näytä tulevan mitään ennen kuin välillä vähän tapellaan, jotta saataisiin selville kumpi puoli rauhanehdot määrää.

Elokuun puolivälissä Suomen valtuuskunta vaatii Helsingistä lisää valtuuksia, jotta voidaan ryhtyä ratkaisemaan asioita. Presidentin esittelyssä saatiinkin ehdotuksia: Neuvottelujen siirtymistä suurvaltojen konferenssiin ei tule edistää, vaan on pyrittävä sopimukseen Tartossa.

Neuvottelukunnalle annetaan vapaat kädet ja täysi valtuus kaikkiin neuvotteluissa esiintyviin kysymyksiin, mutta Petsamon alueen vaatimuksesta ei ole oikeus luopua.

Elokuun 20. päivänä venäläiset ovat ensimmäisen kerran halunneet luovuttaa alueen Petsamossa, kuitenkin niin että saisivat kompensatiota Konevitsasta, Valamosta, Suomenlahden saarista ja Kannaksen rajajoikaisusta (Ollilan ja Kuokkalan kylät).

Presidentti päätti, että rauhanneuvotteluissa ei saisi ottaa keskustelun alaiseksi minkään Suomen tasavaltaan kuuluvan alueen luovuttamista Venäjälle, vaan kompensatio oli suunniteltava taloudelliseksi.

Elokuun loppupuolella Kerentjev oli saanut Moskovasta ohjeet, joiden mukaan hänellä oh oikeus luovuttaa Petsamon alue siten, että raja kulki Luttojokea pitkin Pummangin vubnon pohjaan. Myönnytyksestä hän esitti muun muassa seuraavan vastalaskun:

Seiskari, Lavansaari ja Peninsula Venäjälle. Suursaari ja muut Suomelle jäävät saaret neutraloidaan. Repolasta ja Porajärvestä on luovuttava.

Paasikivi ilmoitti nämä tiedot Helsinkiin ja lisäsi, että nyt olisi syytä käyttää ajankohdan edullisuutta hyväksemme ja tehtävä rauha. Vastaus tuli Helsingistä. Presidentti (Ståhlberg) ei suostu

luovuttamaan Suomen alueita Petsamon vastineeksi. Suomen alue on pidettävä koskemattomana.

Elokuun 27. päivänä Suomen ulkoasiainvaliokunta käsitteli Tartton neuvottelua ja eri puolueet esittivät omat kantansa:

Kokoomuspuolue oli sitä mieltä, että rauha voidaan tehdä tarjolla olevilla ehdoilla ja Petsamosta olisi pidettävä kiinni.

Sosiaalidemokraatit olivat vaatineet nopeaa rauhaa ja olivat valmiit myöntämään Venäjälle Suomenlahden saaretkin.

Maalaisliittolaiset olivat sitä mieltä, että Karjalan Kannaksen kielekkeen myöntäminen voi tulla kysymykseen, mutta ei saarien ja Petsamoa on vaadittava.

Edistysmieliset jäsenet olivat halukkaita käyttämään nykyistä edullista hetkeä hyväksi, mutta valmiita luopumaan Kannaksen kielekkeestä.

Laajassa keskustelussa presidentti esitti, että Petsamo on tärkeämpi kuin Repola ja Porajärvi. Edustaja Ingman oli tässä samaa mieltä kuin presidentti. Paasikivi totesi lopuksi, että on tyhjennettävä Repola ja Porajärvi aluekompensaationa Petsamon saantia vastaan, mikä todettiin yhteiseksi päätökseksi. Mikään Suomen alueen luovuttaminen ei voi tulla kysymykseen.

Syyskuun alussa Kerentjev esitti Moskovan valtuuksien, että Petsamosta luovutetaan Suomelle aikaisemmin sovitto alue. Suomenlahden saaret mukaan lukien Suursaari jäävät Suomelle, mutta ne on neutraloitava.

Ratkaisevat neuvottelut syyskuun lopulla

Myöhään illalla Suomen valtuuskunta ja hallitus presidentin johdolla istuivat sähkölennättimien ääressä kolme ja puoli tuntia. Siinä presidentti päätti myöntää valtuuskunnalle vapaat kädet kaikissa muissa kysymyksissä paitsi Suursaaren neutraloimisesta.

Lokakuun ensimmäisen päivän yleisistunnossa Paasikivi oli puheenjohtajana ja totesi tilanteen olevan kriittinen ja voidaan ylittää keskukseluja jatkaa. Myös Berzinin mielestä tilanne oli kriittinen. Valtuuskuntien puheenjohtajien kaksinpuhelun jälkeen Paasikivi ilmoittaa, jos nykyinen Suomen valtuuskunta lähtee pois ja lopettaa rauhanneuvottelut, niin tuskin me tänne enää palaamme. Hiljaisen vaitiolon jälkeen Berzin ehdotti, että istunto keskeytettäisiin vähäksi aikaa. Paasikivi suostui ja osapuolet vetäytyivät omiin huoneisiinsa. Sitten maiden puheenjohtajat keskustelivat ja sopivat, että istunto keskeytetään ja jatketaan lokakuun 4. päivänä. Tuolloin aamupäivällä puheenjohtajat tapasivat ja Paasikivi oli kiukuinen kuin ampiainen ja haukkui oman hallituksemme, mutta myös venäläiset ja neuvottelut katkesivat pariiksi päiväksi.

Sitten Paasikivi ja Kerentjev sopivat kaikki asiat ja illalla pidettiin yhteinen virallinen istunto, jossa asiat virallisesti työtettiin loppuun. Venäläisilläkin oh nyt kiire saada kaikki nopeasti pois käristä.

Juhallinen lopettajaisistunto pidettiin 14. 10. 1920. Tilaisuuteen saapui vieraita Helsingistä, eduskunnan jäseniä, valtuuskunnan jäsenten rouvia ja sanomalehtien edustajia. Istunnon alussa Venäjän valtuuskunnan puheenjohtaja Berzin luki eräitä ilmoituksia, minkä jälkeen hän piti lopettajaispuheen mainiten seuraavasti: "Jokaisessa suuressa asiassa, missä vastakkaiset edut kohtaavat toisensa, kummankin puolen vaatimukset eivät voi tulla täysin tyydytyiksi. Näin on tämän rauhansopimuksen teossa käynyt – se on kompromissin tulos".

Myös Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja Paasikivi esitti loppusanaa, joissa hän puhui seuraavasti: "Suoritetun työn tiellä on ollut suuria vaikeuksia, sillä on ollut selvitettävä Suomen ja Venäjän yli vuosisadan kestäneestä valtiollisesta yhteydestä johtuneet kysymykset ja laskettava pohja tuleville suhteille molempien maiden välillä. Tämä rauhansopimus on oleva pohjana Suomen ja Venäjän välisille suhteille, jotka ovat hyödylliset ja edulliset molemmille kansoille".

Yli neljä kuukautta kestäneet neuvottelut olivat päättyneet ja vielä samana päivänä illalla juhlittiin yhdessä runsain kukin koristellussa ravintolassa illallisten, puheitten ja tanssien merkeissä kuten aikoinaan Wienin kongressissa vuonna 1815.

Tartton rauhan itäraja noudattaa Suomen Suuriruhtinaskunnan ja Venäjän välistä rajaa vuodelta 1812 aina 68° leveysasteelle saakka lisättyä Petsamon alueella. Se on itsenäisen Suomen valtion ensimmäinen virallinen raja.

Eduskunta hyväksyi rauhansopimuksen äänin 163 puolesta ja 27 vastaan. Suomi ratifioi sopimuksen 11. 12. 1920.

Itse rauhansopimuksessa on 39 artiklaa, joissa on tarkasti kirjattu, mitä neuvotteluissa on sovittu. Esimerkiksi 4. artiklassa todetaan, että "Petsamon alueen Venäjä luovuttaa ikuisiksi ajoiksi Suomelle suvereenisella oikeudella omistettavaksi".

Suomen kansan tulee aina muistaa ja pitää mielessä valtiomme syntymätodistukseen merkitty itäraja.

Suomen poliittiset päättäjät tuovat jatkuvasti esille Moskovan (1940, 1944) ja Pariisin (1947) saneluina allekirjoitetut rauhansopimukset, mutta eivät yhteisymmärryksessä syntynyttä Tartton (1920) rauhansopimusta.

Valto A. Peiponen,
dosentti

Helsingin Yliopisto